N. STEINHARDT

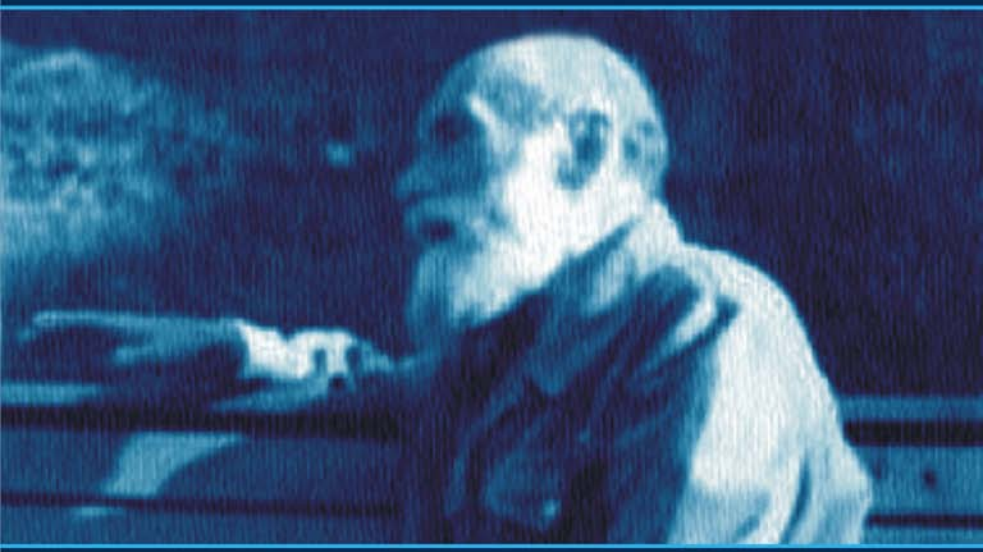

Jurnalul fericirii

Manuscrisul de la Rohia

Mănăstirea ROHIA
POLIROM

N. Steinhardt

N. Steinhardt

Jurnalul fericirii

Copyright © Mănăstirea Rohia, 2012

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

STEINHARDT, N.

Jurnalul fericirii: manuscrisul de la Rohia / N. Steinhardt; îngrijire ed. de George Ardeleanu. – Iași: Polirom, 2012

Index

ISBN print: 978-973-46-2737-0
ISBN ePub: 978-973-46-3124-7
ISBN PDF: 978-973-46-3125-4

I. Ardeleanu, George (ed. șt.)

821.135.1-94
821.135.1.09(0:82-94)
929 Steinhardt,N.(0:82-94)

Printed in ROMANIA

N. Steinhardt

Jurnalul fericirii

Manuscrisul de la Rohia

Îngrijirea ediției, compararea variantelor, note, addenda
și indice de George Ardeleanu

MĂNĂSTIREA ROHIA
POLIROM

Notă asupra ediției

Prezenta ediție reproduce textul dactilogramei unei variante inedite a *Jurnalului fericirii*, dactilogramă pe care am descoperit-o în vara anului 2002 în arhivele Mănăstirii „Sf. Ana" Rohia. Este vorba de o dactilogramă de 529 de pagini, din păcate incompletă (lipsesc paginile 1-137, 372-375, 377-379, 435-437 și 449-451).

Surpriza descoperirii a fost imensă, dublată însă de o serie de incertitudini, precum și de regretul de a avea în față un text incomplet. Prima întrebare pe care mi-am pus-o a fost: e vorba de varianta a doua a *Jurnalului fericirii* sau de o a treia variantă, rezultată din dorința autorului de unificare a primelor două? Dincolo de aceste incertitudini, se configura treptat o singură certitudine: această variantă era diferită de cea publicată în 1991 la Editura Dacia (și reluată apoi în alte opt ediții, inclusiv în ediția publicată în anul 2008 la Editura Polirom).

Consider că este necesar pentru cititori să reconstitui, pe scurt, aventura acestei cărți extraordinare, cu un destin dramatic înainte de 1989, dar cu un destin excepțional, european, după 1991[1]. Așadar, N. Steinhardt scrie *Jurnalul fericirii* între 1969 și 1971. În 1972, pe 14 decembrie, dactilograma (de 550 de pagini) este confiscată de Securitate în urma delațiunii lui Ion Caraion („Artur"). Rescrie din memorie o altă variantă, mai amplă (de 750 de pagini, conform *Reperelor biobibliografice* redactate de regretatul Virgil Bulat pentru volumele integralei „N. Steinhardt"). În 1975, în urma unui memoriu, i se restituie dactilograma primei variante, prin intermediul Uniunii Scriitorilor din România. Realizează apoi mai multe copii ale fiecăreia dintre cele două variante, pe care le „clandestinizează" pe la diferiți prieteni. Prin 1979-1980 reușește să trimită câte o copie a fiecărei variante și la Paris, prietenilor săi Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, în ideea publicării *Jurnalului*... în Franța

1. Vezi George Ardeleanu, „Libertatea este tema centrală a vieții și operei lui N. Steinhardt. Este centrul proiectului său existențial", în Călin Emilian Cira, *Convorbiri despre N. Steinhardt* (I), prefață de Ioan Pintea, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2010, pp. 267-269.

(prima variantă în franceză, a doua în română). Faptul reiese cu precădere din volumul de corespondență dintre N. Steinhardt și Virgil Ierunca *Dumnezeu în care spui că nu crezi... Scrisori către Virgil Ierunca (1967-1983)*, publicat în 2000 la Editura Humanitas, dar și din *Jurnalul* Monicăi Lovinescu. Din aceeași corespondență reiese și dorința lui Steinhardt de *unificare* a celor două variante. Este cel mai puternic argument care mă determină să cred că dactilograma de la Rohia reprezină tocmai această sinteză a primelor două variante. Ar fi, așadar, varianta a treia. Argumentul menționat nu este însă suficient de puternic încât să-mi risipească *toate* îndoielile...

În 1984, pe 14 mai, tot în urma unei delațiuni, i se confiscă din nou prima variantă a *Jurnalului fericirii*. Este o confiscare fără efect de data aceasta, pentru că, așa cum am văzut, alte copii ale variantelor fuseseră puse la adăpost. Varianta apărută în 1991 la Editura Dacia este, *în mod cert*, prima variantă, adică varianta confiscată în 1972. Dovada: între documentele Dosarului de Urmărire Informativă a lui N. Steinhardt, aflat la CNSAS, există, printre altele, și câteva „Note de analiză" ale *Jurnalului fericirii*, redactate de ofițerii de Securitate cu prilejul celor două confiscări ale cărții. În aceste note sunt inserate multe citate din textul „arestat", citate care *corespund perfect cu fragmentele respective din ediția publicată în 1991*. Și o altă certitudine: *toate edițiile publicate până acum reiau această primă variantă.*

Din nefericire, a doua variantă, cea rescrisă din memorie după confiscarea celei dintâi, s-a pierdut în circumstanțe obscure după 1990. În orice caz, până acum ea nu a ieșit la suprafață. Speranțele însă nu sunt întru totul pierdute...

Povestea detaliată, bazată pe documente din arhivele CNSAS, a acestei cărți se găsește în *Addenda* acestei ediții, care preia secțiunea „Un dosar al memoriei arestate" din ediția din 2008 a *Jurnalului fericirii* (Mănăstirea Rohia și Editura Polirom, Iași, pp. 663-704).

Care ar fi, tot pe scurt, câteva diferențe dintre varianta publicată și varianta de față? În primul rând, o altă ordonare a blocurilor textuale (a ceea ce, în terminologia engleză privind structura și stilistica jurnalelor, poartă numele de *entry/entries*). *Jurnalul fericirii*, fiind scris *après coup*, nefiind ordonat cronologic (nerespectând așadar „clauza calendarității" ori „clauza simultaneității" despre care vorbește Eugen Simion[1] pe urmele unor Maurice Blanchot ori Michel Leiris), lasă posibilitatea unei astfel de reordonări. Practic, *piesele* acestei structuri de tip puzzle care este *Jurnalul fericirii* sunt recombinate, reasamblate, mutate, redistribuite etc. Un joc textual flexibil care este totodată și un joc al rememorării. În al doilea rând, o altă redactare, o altă formulare, o rescriere a pasajelor comune ori comparabile (pasaje care precumpănesc în

1. Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. I, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, pp. 101-126.

economia acestei variante). În al treilea rând, dislocarea unor fragmente compacte din prima variantă și repoziționarea lor. Nu în ultimul rând, prezența unor fragmente inexistente în prima variantă, deci cu adevărat inedite.

Toate aceste diferențe și altele sunt menționate (cu exemplificări) în notele finale ale acestei ediții.

În general, impresia pe care mi-a lăsat-o lectura acestei variante este cea a unei scrieri mai crispate, mai „nervoase", mai declarative și mai puternic infuzate ideologic decât a celei puse în scenă de prima variantă.

În aparatul critic al acestei ediții am operat cu trei categorii de note.

În primul rând, *notelele de subsol* (numerotate), care au caracter explicativ: referințe la unii autori despre care este vorba în *Jurnalul fericirii*, referințe istorice (vizându-i cu precădere pe intelectualii implicați în procesul „Noica-Pillat", dar și pe cei implicați în alte procese politice), conexiuni cu alte texte ale lui Steinhardt, traducerea unor citate și sintagme străine etc. În situațiile în care am preluat note din ediția 2008 a *Jurnalului fericirii*, am făcut această precizare prin formule de tipul *NVC* (Notă de Virgil Ciomoș) sau *NVB* (Notă de Virgil Bulat), cu indicarea paginii la care se află notele respective în ediția menționată.

În al doilea rând, *notele marginale*, prin intermediul cărora am realizat corespondențele dintre varianta de față și prima variantă (având ca suport – ca de altfel pentru întregul volum – ediția din 2008 a Editurii Polirom). Practic, în cazul tuturor fragmentelor similare, comparabile (indiferent de gradul de asemănare) ale celor două variante am făcut trimiteri la paginile corespunzătoare ale ediției menționate, prin note de tipul *J.f.* 633-634. Delimitarea fragmentelor respective s-a făcut prin linii orizontale plasate în dreapta sau în stânga paginilor (pentru marcarea atât a începuturilor, cât și a sfârșiturilor acestor fragmente), iar notele marginale au fost așezate imediat sub bara orizontală care delimitează începutul unor astfel de pasaje. Obsevația este valabilă și în cazul fragmentelor corelaționate care cuprind mai multe pagini. Cele mai puține intervenții de acest tip le-am făcut în cazul secvențelor intitulate *BOOGEY MAMBO RAG*, adică a acelor transcrieri-palimpsest ale multiplelor dialoguri care se intersectează în spațiul limitat al celulelor închisorilor politice. Aceste secvențe au, în opinia mea, cel mai ridicat grad de autonomie față de prima variantă, tocmai din cauza „haosului" discursiv, a „dezarticulării" textuale (intenționată, de altfel) puse în scenă. Aici procedele de recombinare, reasamblare, dislocare, inversare, redistribuire, repoziționare etc. sunt accentuate.

Nu este exclus ca unele corespondențe dintre variante să-mi fi scăpat, din cauza acestei operații destul de migăloase. Cer anticipat scuze cititorilor și îi invit să le depisteze ei înșiși. De altfel, un asemenea demers este și o provocare adresată viitorilor cercetători ai operei lui N. Steinhardt, interesați de mecanismele scriiturii steinhardtiene.

În al treilea rând, *notele finale*, menite să sistematizeze observațiile rezultate din compararea variantelor. Am identificat 15 tipuri de diferențe pe care le-am argumentat cu 1-3 exemple din textele celor două variante comparate.

O altă componentă a ediției o constituie *indicele de nume*.

Pentru a nu încărca prea mult notele de subsol și notele finale, am recurs la următoarele sigle:

– *J.f.* [2008] – N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, argument de P.S. Justin Hodea Sigheteanul, ediție îngrijită, studiu introductiv, repere biobibliografice și indice de Virgil Bulat, note de Virgil Bulat și Virgil Ciomoș, cu „Un dosar al memoriei arestate" de George Ardeleanu, Mănăstirea Rohia și Editura Polirom, Iași, 2008;
– *J.f.* [v.i.] – N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, variantă inedită, Arhivele Mănăstirii „Sf. Ana" Rohia (varianta care constituie obiectul acestei ediții);
– NVC – Notă de Virgil Ciomoș;
– NVB – Notă de Virgil Bulat;
– ACNSAS, AMJ, DIM – Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Arhiva Ministerului Justiției, Direcția Instanțe Militare.

Textul a fost adaptat conform normelor limbii actuale, fără a ignora – acolo unde este cazul – amprenta lingvistică și stilistică a autorului (de exemplu: *corosiv*, *mireazmă*, *advocat*, *orășan*, dubletele – *paradoxe/paradoxuri*, *pejorativ/peiorativ*, *regule/reguli*, *mosafir/musafir*, *instituțiuni/instituții*, ca și substantivele scrise cu inițiale majuscule – *Grec*, *Englez*, *Francez*, *Evreu* – pentru desemnarea numelui popoarelor respective etc.).

În redactarea notelor, în afară de propriile cercetări, de un real folos mi-au fost următoarele dicționare și volume: *Dicționarul scriitorilor români* (coordonatori: Mircea Zaciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu), vol. I-IV, Editura Fundației Culturale Române și Editura Albatros, București, 1995, 1998, 2001; *PRIGOANA. Documente ale procesului C. Noica, C. Pillat, S. Lăzărescu, A. Acterian, Vl. Streinu, Al. Paleologu, N. Steinhardt, T. Enescu, S. Al-George, Al.O. Teodoreanu și alții*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Vremea, București, 2010; Stelian Tănase, *Anatomia mistificării*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București, 2003. De asemenea, am recurs la următoarele corpusuri documentare: ACNSAS, AMJ, DIM, *Fond penal*, Dosar nr. 118988 (P336), vol. I-XXI (Procesul „Noica-Pillat"); ACNSAS, *Fond informativ*, Dosar nr. 207, vol. I-XI (N. Steinhardt).

Se cuvine să aduc mulțumiri doamnelor Monica Pillat, Ioana Pârvulescu, Viorica Nișcov, Anca Crivăț și colegului meu editorial, pr. Ștefan Iloaie,

pentru ajutorul acordat în traducerea unor citate și sintagme din limbile engleză, franceză, germană și latină, dar și în refacerea contextelor culturale mai largi în care acestea apar.

Nu pot să închei această mai degrabă atipică notă asupra ediției fără formularea unor nedumeriri, ipoteze, întrebări...

Este varianta de față a doua variantă? Contraargumentul cel mai puternic împotriva unei asemenea ipoteze este dimensiunea: 750 de pagini dactilografiate – varianta a doua, 529 de pagini – varianta de față. După toate probabilitățile, *sfârșitul* acestei variante s-a păstrat (prin similitudinile semnificative cu sfârșitul primei variante), ca atare exclud ipoteza că s-ar fi pierdut fragmente ulterioare paginii 529. Problema dimensiunii variantei a doua este însă o informație *primită* și nu o constatare *de visu*. Las la o parte faptul că dactilogramele pot avea configurații diferite, deci dimensiunile sunt relative...

Este varianta de față varianta a treia, care unifică primele două variante? O ipoteză, cred, mai apropiată de adevăr. Nu pot să creditez însă nici această informație drept certitudine absolută. Nedumeriri: în primul rând, faptul că nu am văzut până acum varianta a doua sau ceea ce se consideră – de către cei care au văzut-o – ca fiind varianta a doua; în al doilea rând, dacă acceptăm ideea că varianta de față este o sinteză a primelor două variante, cum se explică faptul că *niciunul* dintre pasajele comune variantei de față și primei variante nu este redactat identic? Niciun fragment din varianta de față nu este o reluare *ne varietur* a fragmentului corelativ din prima variantă. Mai mult, există, așa cum se poate constata din notele finale, chiar datări diferite ale acelorași episoade. E de presupus că, dacă aceasta este o variantă unificată, unificarea s-a făcut cu primele două variante *pe masă.* Nu ne trimit aceste nedumeriri către ideea unei rescrieri din memorie a variantei pe care o prezentăm acum cititorilor? Încă o problemă: în anii 1989 și 1990 *Jurnalul fericirii* a fost citit la postul de radio „Europa liberă". Care dintre variante s-a transmis atunci? Până la recuperarea înregistrărilor, rămânem cu noi incertitudini...

Și totuși, cititorul – *mon semblable, mon frère* – vrea certitudini. Nu i le pot oferi, din păcate. Nu e nici moral, nici profesionist să-ți „livrezi" incertitudinile drept certitudini. Propun așadar următoarea variantă de lucru: să considerăm, până la noi descoperiri, până la noi eventuale „revelații" (poate varianta a doua va ieși cândva la iveală), varianta de față ca fiind *varianta a treia*.

Viitorul va decide, poate...

George Ardeleanu

[...]

Paris, Iulie 1938[1]

J.f. 633-634

Piața Concordiei pare și mai uriașă în această dimineață toridă; e atât de puțină lume și circulația e atât de redusă. Cerul, de cald ce este, s-a făcut alburiu, și aerul sclipește, ca diamantele.

În pavilionul din dreapta grădinii Tuileriilor, când intru, dau de umbră, dar nu și de răcoare. Nuferii lui Monet mă împresoară din toate părțile, circular, flori de opulență și de lingoare, secretând răsfățuri tainice. Am pătruns în împărăția Melisandei și a Isoldei, a fetelor de rege aplecate pe ghizdurile adâncilor fântâni, a jupânițelor ce-și caută chipul în zâmbitoare oglinzi viclene. Aici, înăuntru, pâcla e mai mare decât afară și din apa și florile pictate se desprinde o nematerialnică aromă ce cheamă, nepăsătoare, spre filtruri ticluite și otrăviri încete. Zăbovesc mult în muzeu, supus și eu nemuritoarei vrăji.

La ieșire, de dincolo de Sena, mă atrage tenda albastră a unei cafenele mici, cu mese pe trotuar. Locul pare a fi răcoros și perspectiva unei băuturi reci și tari mi-e dulce. O băutură? Dar nu un Pernod, reclamele din ziare și de

1. În prima variantă a *Jurnalului fericirii* acest episod este datat *Iulie 1936*. Vezi N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, argument de P.S. Justin Hodea Sigheteanul, ediție îngrijită, studiu introductiv, repere biobibliografice și indice de Virgil Bulat, note de Virgil Bulat și Virgil Ciomoș, cu „Un dosar al memoriei arestate" de George Ardeleanu, Mănăstirea Rohia și Editura Polirom, Iași, 2008, p. 633. În continuare, referințele la această ediție se vor da prin sigla *J.f.* [2008].

pe ziduri cu *Et un Pernod pour Arthur*[1] mă îngrețoșează. Arthur: cu mustața lui bleagă și trufașă, cu aerul lui de mijlociu Francez deștept și sigur de el! Fac greve, ocupă uzine, au vacanțe plătite, vor salarii mai mari și pensii după legea veche, treaba Statului că d'aia-i Stat, le trebuie câte o juma' de vin la fiecare masă, și câte un aperitiv – cât de bine știu ce vor și cum se cade a fi trăită viața. Dar mai e unul, tot cu mustață, în vecini, care nu bea alcool și nici nu mănâncă carne, și care despre viață concepe alte păreri. Și poate că-l duce gândul spre orașul acesta cu galantare subtil împodobite, delicioase localuri, tainice baruri și îmbietoare cafenele ca aceasta la care mă așed și unde-i atât de bine la umbră; de unde Piața Concordiei și rue Royale și Madeleina cu obeliscul se arată privirii atât de pline de bunăvoință și grație, iar Câmpiile Elizee, spre stânga, se întredeschid cât e nevoie ca să ispitească.

Ce cald e. Cristalele de aer nu mai sclipesc. S-au imobilizat. A, cât de fericit m-aș simți de nu mi-ar răsuna în spațiul dintre urechi și creier un bocănit de pași grei, ritmic și totuși și tăcut, tăcut ca toată liniștea aceasta care mă înconjoară aproape ireal, aproape ca-n încăperile acelea de unde vin, cu nuferii lor cărnoși, grei de taine și goi de milostenie.

– Mai e un Arthur la care mă gândesc, eroul unei mici nuvele din *Povestirile de Luni* ale lui Alphonse Daudet. Arthur acesta e un muncitor care locuiește într-o curte cu mulți vecini, undeva în inima Parisului, într-un vechi cartier pe vremuri simandicos, acum decăzut. Arthur e tânăr și e bun de gură, cântă la mandolină și are o voce plăcută. În fiecare sâmbătă seară se îmbată criță, își risipește leafa, se ia la harță cu cine se întâmplă și, acasă, își

1. „Și un Pernod pentru Arthur" (fr.).

omoară nevasta în bătăi, trezind lumea din somn. Duminică după-amiază însă e potolit; chiriașii toți ies în curte ori pe balcoane, cu scaune și scăunele. Arthur îi delectează cu diferite cântece de inimă albastră; cucoanele oftează, bărbații surâd, Arthur e iertat. Apoi le vorbește despre viitoarea revoluție socială. Ce plăcut e! Și ce bine turuie băiatul ăsta! Dar, exclamă autorul, asta-i specia care ar voi să cârmuiască lumea!? A, e boală curată...

– Henri Franck:

J.f. 389-390

„Mă tem de viitor.

Dacă noua repartiție a muncii, pe care o va face societatea socialistă, nu ar avea drept efect decât de a micșora oarecum mizeria materială a oamenilor, dacă nu va aduce în viață, odată cu nițel mai multă dreptate reală, un idealism nou, o reînnoire a producției și întinerirea artei, dacă nu va stârni în inima oamenilor un entuziasm la fel de înflăcărat ca cel care i-a înflăcărat pe grenadirii lui Napoleon și pe revoluționarii ruși, aș deplânge ruina civilizației burgheze și mi-ar fi frică de o întoarcere la barbarie".

(*Cf.* Boris Pasternak în *Doctorul Jivago*: se căiește de a fi luptat pentru revoluție și de a fi contribuit la răsturnarea și omorârea țarului Nicolae.)

– Ce iubește H. Franck: armata, eroismul, trâmbițele, muzica militară, râsul, îndrăzneala, viața, iuțeala, entuziasmul, pe tânărul rege David în luptă cu Goliat, „vremea frumoaselor pamflete și-a frumoaselor fanfare,/ vremea spiritului liber, ordinei și biruințelor/ vremea râsului și goarnei/ Atunci când libertatea era aliata îndrăznelii/ Când rațiunea purtând sabie și zale/ Se sprijinea pe batalioane".

– André Suarès: „Corpuri fără suflet, iată genul omenesc în 1934, de la New York la Tokyo și de la Harbin la Glasgow... Cerul întreg e în burduhan:... Muncitoarele din

J.f. 329-330

1930 sunt mai bine îmbrăcate decât nobilele doamne din 1260. Dar țărăncile veacului al XIII-lea gândeau mai cast și vorbeau mai curat decât nobilele doamne din veacul al XX-lea. Vânzătorii din prăvăliile de astăzi au parte de mai multe plăceri decât baronii lui Filip-August și conții lui Ludovic cel Sfânt.

În ateliere însă, pe stradă ba și în saloane, tinerele fete sunt destul de elegante, dar ele nu vorbesc decât scârnăvii. Am auzit fetițe, în poarta școlii, vorbind mai porcos decât studenții în medicină și decât golanii...

Vânzătorii din magazine, ucenicii brutari și băieții de familie bună s-ar spune că poruncesc forțelor naturii, incalculabile și necunoscute până astăzi; dar n-au măcar o singură idee nobilă în scăfârlie... Corpuri fără suflete. Totul nu-i decât în veșminte și-n viață materială.

Dar sufletul e lipsă; spiritul e un fel de papagal incoerent, uzinat în serie în două miliarde de exemplare și care bâiguie în colivie sub privirea lui Vaucanson. Și marele suflu înflăcărat al lui Loyola se înalță din acest haos: «La ce bun să știi totul dacă nu mai ai suflet?».

– Tot Suarès: E mai multă viață într-un călugăr iezuit decât într-un club sportiv din New York.

– Hristos ne-a dăruit libertatea: ne-a scos de sub blestemul legii și din robia păcatului. Ne-a manumis ca-n dreptul roman și ne-a consfințit cavaleri ca-n evul mediu bătându-ne pe umăr cu spada botezului și poruncindu-ne: ridică-te, om liber, și fii liber!

– În iconografia populară, textul de la *Apoc*. 3,20 e ilustrat printr-un călător desculț care bate la ușa unei case. Un copil observă că ușa nu are clanță și întreabă de ce. Răspuns: clanța e numai pe dinăuntru.

J.f. 432

Multe daruri ne-a făcut nouă Domnul: cel mai mare e că ne-a dat libertatea, că ne-a binecuvântat cu simțământul exaltant, îmbătător, euforic, mescalinic al libertății.

– Da, îi spun dr.-ului Al.-G.[1] – aproape strigând fiindcă în cameră e un huiet de nedescris –, nimic de spus, dar vezi, totuși, Buddha și Hristos: unul stă la umbra meditativă a unui copac, celălalt aleargă de colo-colo, își străbate țara în lung și-n lat, vorbește, predică, făptuiește și până la urmă se urcă vertical pe stâlpul infamiei sub dogoarea unui soare nemilos. E o diferență, care pleacă balanța talerelor înspre divinitate. Omul cugetă distant la loc ferit; divinitatea suferă și trebăluiește în vălmășag: întrupată, e mai umană decât omul.

J.f. 215-216

– La liceul Spiru Haret religia am făcut-o cu preotul Gheorghe Georgescu, paroh al bisericii Sf. Silvestru, lăcaș de mari proporții situat într-un liniștit cartier de burghezie bucureșteană mijlocie. Clopotnița bisericii, pe sub care se trece în strada arhaic denumită a Oltarului, adaogă pitorescului și vastității așezării.

Eram în clasă patru școlari de rit mozaic; ceilalți trei, spre a fi scutiți de orele de religie creștină, au venit cu certificat de la rabin cum că primesc instrucțiunea spirituală în cadrul câte unei sinagogi. Eu unul am devenit elevul preotului Georgescu-Silvestru; luam numai nota

1. Sergiu Al-George (1922-1981). Medic și orientalist celebru (*Limbă și gândire în cultura indiană*, 1976; *Arhaic și universal. India în conștiința culturală românească*, 1981 ș.a.). A fost inculpat, ca și N. Steinhardt, în procesul „Noica-Pillat". A fost arestat la 19 decembrie 1958, condamnat la 7 ani închisoare corecțională, 4 ani interdicție corecțională și confiscarea totală a averii, conform celebrului articol 209 („uneltire contra ordinii sociale"). A fost eliberat la 15 aprilie 1964, în urma decretului de amnistiere a foștilor deținuți politici.

zece, spuneam Tatăl nostru la începutul și la sfârșitul orei de curs și mă închinam. Preotul mă iubea (cred că i-ar fi făcut plăcere dacă aș fi cerut botezul) și nu pierdea prilejul de a mă vorbi de bine clasei. Era un om înalt și voinic, sfătos și glumeț, cu barbă mare bătând spre roșu, proprietarul unei frumoase clădiri din vecinătatea bisericii sale și al unei vii producătoare de vin de calitatea întâi; vechi și statornic liberal, era și om de viață, iubitor de mâncare aleasă (îndeosebi de sarmale), de băutură și de taifas; ocheadele pe care-i plăcea să le arunce (nu fără discreție) cucoanelor pe stradă se pare că nu se alegeau întotdeauna numai cu urmări platonice. Pe național-țărăniști nu-i putea suferi; odată, cătrănit de cele ce vedea și auzea, a exclamat de pe catedră: mai bine să-l văd ministru al cultelor pe un jidan de treabă de-al nostru cum e Steinhardt decât pe un papistaș de-al lui Maniu.

Desigur că raportat la idealurile de astăzi și la concepția despre duhul preoției în lumea ecumenismului și aggiornamentului figura popii Georgescu pare pierdută în brume deformante. Catolicii și protestanții l-ar înțelege greu. Dar ținea de o societate anume, de o anume tradiție orientală a preoției de mir (nu a călugăriei) în care nu se realizează (și nici nu sunt urmărite) înaltele perfecțiuni mistice, dar se găsesc oameni cumsecade și de trebuință semenilor lor. Preotul Georgescu, de altfel, avea o inimă de aur, vorbea și cânta de ți-era mai mare dragul și nu cred să fi fost capabil de a păstra supărare cuiva mai mult de cinci minute. Nu, de dragul cucernicilor mireni și prea cuvioaselor mirene, nu voi osândi în numele purității absolute pe fostul meu profesor, lipsit de unele din virtuțile și însușirile cerute de o nouă și mai exigentă, mai pe drept exigentă viziune a misiunii preoțești, dar înzestrat cu multe din acele trăsături care făceau din viața românească de altădată un mic „paradis general“ și care în orice caz nu au făurit o eră istorică așezată sub semnul criminalității, dușmăniei și concentraționismului.

Păstrez – cu toate că îmi fac și eu, ca și contemporanii mei, o mai stringentă opinie despre viața clericilor – o amintire duioasă și recunoscătoare omului acestuia care și-a avut desigur rolul în complicatele meandre (nu întâmplătoare, cred) prin care am trecut fără prea mari zguduituri de la întuneric la Hristos.

Ehei, copii dragi, lumea e mai complicată decât poate credeți voi.

BOOGEY MAMBO RAG

...De unde au venit, chemați ori nechemați, nu mai pleacă... Parcă-n 1878 ar fi plecat de la noi dacă, așa cum desigur știți, Bismarck, în prezența ambasadorului rus la Berlin, nu l-ar fi întrebat pe von Moltke, șeful marelui stat-major, câte zile îi trebuie ca să mobilizeze armata germană?... Iar în 1849, după Șiria, Rüdiger a vrut să meargă mai departe, până la Adriatica. Numai intervenția tânărului Franz Iosif pe lângă Nicolae I l-a împiedicat, însă mai târziu Rüdiger se căia amarnic pentru că a dat ascultare ordinului imperial...

1935

Lipsa de „orice demnitate“ a ovreilor noștri îl indignează pe Manole[1]. Nemții îi persecută, îi batjocoresc pe coreligionarii lor și ei de lemn Tănase, nu le pasă, se fac că plouă și cumpără mărfuri germane și se înghesuie la filmele nemțești.

1. Manole (Emanuel Neuman). Unul dintre cei mai buni prieteni ai lui N. Steinhardt. Coleg cu acesta la Facultatea de Drept, colaborator la *Revista burgheză*, coautor, împreună cu Steinhardt, al volumelor *Essai sur une conception catholique du Judaïsme* (1935) și *Illusions et réalités juives* (1937). Pleacă în anii ’60 la Bruxelles, unde se stinge în 1995.

Va trebui să facem propagandă pentru boicotarea filmelor și produselor germane, să organizăm pichete la cinematografe pentru demascarea ovreilor nesimțiți care se duc la filme nemțești și în general să punem problema unui vast program de ridicare a simțământului demnității în rândurile populației evreiești.

În doi, aceste ambițioase planuri sunt cel puțin greu de înfăptuit. Căutăm de aceea legături. Singurele organizații pe care Manole vrea să le contacteze sunt cele sioniste. De U.E.R. nu vrea să audă cu toate că, dragă Doamne, e și el asimilat și asimilist. Dar ideile de curaj și rezistență prevalează. Redactăm un amplu memoriu, cu propuneri concrete și considerații teoretice. Suntem poftiți a-l citi în casa advocatului Mișu Benvenisti, în prezența delegațiilor tuturor organizațiilor sioniste. Suntem ascultați cu atenție și stârnim oarecare entuziasm. Programul de lucru pe care-l propunem este aprobat. Dar punerea în practică a boicotului și urmărirea evreilor pe la cinematografe se dovedesc treabă mai delicată decât credeam noi și în curând iau înfățișare de farsă. Cu excepția sioniștilor revizioniști, ceilalți ni se arată foarte asimilați proverbului citat de Cantemir: Românului îi este greu până se apucă, că de lăsat se lasă ușor. Pe un domn Blimes nu-l lasă nevasta să se avânte în expediții periculoase, un domn Lemcovici e de acord cu noi, dar mereu evocă moderațiunea. Un altul e ocupat în seara respectivă. Alții cred că ar fi mai bine... Din toată tărășenia ne alegem certați cu câțiva prieteni cinefili inveterați, cu vreo câteva amintiri și înregistrarea în cutia stocării întâmplărilor pitorești a câtorva pozne. („De Blimes-nevastă și de Lemcovici-moderațiune și de domnii ăștia pentru-contra să nu mai aud.“)

1936

Polemica dintre ziarele *Dimineața* și *Universul* are darul de a-l necăji profund pe Manole, o califică drept foarte gravă și pentru ziarul din Sărindar și pentru ovrei. S-au băgat în bucluc, strigă el, are să le pară rău de tot! Opinează că ovreii cumsecade trebuie neapărat să se desolidarizeze de presa stângistă și să-și declare absoluta lor libertate de acțiune, contestând mandatul pe care acea presă, cu de la sine putere, și l-a arogat. *J.f.* 415

Mai întâi a vrut să mergem la redacția ziarului *Universul*. Apoi a înclinat spre trimiterea unei scrisori, iscălită de o serie de personalități evreiești, din care să reiasă că nu ne potrivim cu stângismele *Dimineții* și *Adevărului*, cu „antifascismul" *Cuvântului liber*, cu elogiul „fetei moderne" (*une véritable tête de turc*[1] a sa). A vrut să ne adresăm advocatului Isidor Birnberg (căruia îi poartă multă simpatie, și ca unui eminent profesionist și ca unui chefliu de nădejde). Dar „după matură chibzuință" s-a gândit la colegul lui de partid conservator, Napoleon Arié, om de familie foarte bună, ceva în genul acelui Charles Haas elogiat de Proust în Cercul din Rue Royale și trecut în nemurire sub numele de Charles Swann.

La el, așadar, ne ducem, cu proiectul de scrisoare gata redactat. E o scrisoare clară însă cumpătată. Arié, bărbat distins și elegant, ne primește într-o casă veche și sumbră din strada Sfânta Vineri. Multe mobile, multe covoare, multe tablouri, toate cam prăfuite. Foarte gentil, foarte înțelegător, foarte de acord. Însă...

Înțelegem că vrea să ne amâne, că se eschivează. Mai urmează câteva cuvinte de politețe, refuzăm o cafea sub

1. „Un veritabil cap de turc" (fr.).

pretext de grabă și plecăm. Manole e furios (mă așteptasem să aud: ce fel de conservator ești dumneata, domnule?) – și decepționat. (Cred ca s-a înfrânat pentru că-l impresionează casele boierești vechi și nițel delabrate.) Revine la ideea unei scrisori iscălite de noi doi, însă tonul din ce în ce mai acerb al polemicii ar da un caracter ridicol intervenției noastre. Lucrurile s-au înveninat și au trecut pe un nivel care ne scapă. Până la urmă renunțăm: și la scrisoare și la stăruirea în vederea unei manifestări de desolidarizare; toți se feresc, se tem, se bâlbâie...

Polemica se încheie în mod catastrofal pentru „presa din Sărindar".

„N-au vrut să mă creadă!" și „Ca pe Casandra, mă copleșește durerea de a fi avut dreptate".

1956

Astăzi, la ședință, tovarășa Riana ne-a dat stăruitor sfatul
J.f. 622 să ascultăm glasul poporului.

Ceea ce și am prilejul să fac, în aceeași zi, către seară.

Mă sui în tramvaiul 25, care urcă înspre 13 septembrie. Lume destul de puțină. Un număr neașteptat, curios, de domni cu barbă mare. Taxatoarea, tânără, e toată numai bej: păr galben spălăcit, un zâmbet înțepat care descoperă dinți bătând în cafeniu murdar, o bluză maro – și parcă-i toată înfășurată în culoarea frunzei moarte. Pe bancheta de lângă locul ei, o babă cu un pachet uriaș în poală și un soldat aducând a băiețandru slăbuț. Când ajung în dreptul taxatoarei să-mi iau biletul, îmi dau seama că am întrerupt o conversație.

— ...Mi-a zis ea că nu crede în Dumnezeu. Cum adică, fa, am întrebat-o, da' deșteaptă mai ești. Da' pe tine cine te-a făcut?

Baba și soldatul ascultă cu mare atenție.

După ce-mi întinde supărată biletul, taxatoarea continuă să vorbească, dar zdrăngănitul și uruitul hodorogitului mijloc de circulație în comun îi acoperă cuvintele. Tot ce aud este:

— ...vine apă mare. Fără de asta nu se poate. Tu cum crezi că se fac copiii, fa? Mai bine ai face să-ți iei și tu niscaiva minte cu împrumut, dacă nu ai...

Roțile scârțâie iarăși puternic, și nu mai aud peroarația.

Soldatul răspunde, dar șoptit, iar baba dă din cap. Taxatoarea însă, de pornită ce e, vorbește foarte tare.

— Le vine lor la îndemână să spună că nu există. Parcă nu vedeți, i-am întrebat eu, că și paserile și câinii au rostul lor, dinainte statornicit și vă credeți nevoie mare...

În vagon s-a lăsat o tăcere deplină și toți călătorii ascultă atenți, privind care încotro și făcându-se că nu aud, că nu le pasă, morți în păpușoi cu sacu' legat la gură.

Ce-or fi spunând interlocutorii ei nu prind, însă văd că taxatoarea zâmbește amarnic, dă din cap compătimitor și reîncepe:

— Asta s-o creadă ei... și dacă nu există Dumnezeu de ce când mănânc de dulce în post visez mereu spurcat. Ce visez? Așa, lucruri scârboase...

Am treabă, sunt silit să cobor la stația unde am ajuns, cu zgomot, vorba lui Sadoveanu, înalt. Prezența celor câțiva domni cu barbă și foarte distinși mă izbește din nou, n-aș crede că-i întâmplătoare.

Mă dau jos, în burniță și întuneric grăbit, de două ori supărat: că n-am nicio soluție pentru misterul bărbilor și că nu pot asculta în continuare glasul poporului. Și pizmuindu-l pe Léon Daudet care se ținea pe străzile Parisului după grupuri și perechi de oameni simpli pentru a le savura graiul pitoresc.

BOOGEY MAMBO RAG

...Da, pe atunci îmi câștigam și eu ca mulți alții viața ca figurant la Teatrul Armatei din 13 septembrie, sus pe dealul Spirei. Se dădeau piese istorice, Ion Vodă cel Cumplit *și altele și angajau foști magistrați, foști amirali, foști profesori, foști diplomați, cu barbă naturală mare... În felul acesta nu mai era nevoie de machiaj, de peruci și se realizau economii însemnate la cremă, la machiori... Astea se înmulțeau pe numărul gramelor și spectacolelor și vă dați seama ce economii se făceau și ce prime luau cei ce avuseseră ideea... O făceam pe boierii, pe hatmanii, pe stolnicii, pe căminarii. Murmuram „ooo", strigam „eee" în straie boierești și-n caftane prăfuite, ba și „Vine Vodă" înainte de intrarea în scenă a lui Ion Vodă cel Cumplit, când lumea, de fiecare dată, izbucnea în aplauze furtunoase... destinate, chipurile, lui Calboreanu, nu regelui Mihai.*

———

J.f. 269-270

– Cred că fraza lui Ivan Karamazov, care i-a încântat atât de aprig pe André Gide și pe adepții lui („Dacă Dumnezeu nu există, ne este îngăduit totul") pentru că au interpretat-o în sens libertin și i-au recunoscut un caracter strict justificativ nu este atât de îmbucurătoare pe cât par a o considera ei. Dacă Dumnezeu nu există, ne putem desigur face de cap, nimic nu ne mai oprește, ușile sunt deschise toate (și-apoi mama a murit, călătoriile în Algeria sunt oricând posibile). Dar cuvintele lui Dostoievski mai prezintă un aspect – înfiorător – la care Gide și partizanii săi nu s-au gândit. Dacă Dumnezeu nu există înseamnă că nu numai omul își poate permite orice, mai înseamnă că și natura, viața, societatea și universul sunt lipsite de orice sens și limite, că-și pot bate joc de noi cum vor și face cu noi ce li se năzare fără ca noi să putem invoca dreptatea, rațiunea, mila. Facem tot ce poftim, dar fac și alte forțe – nespus mai puternice – tot ce doresc cu noi și ne pot batjocori, chinui, bruftui și juca după cum le e pofta. În acest caz

nu numai noi suntem liberi față de morală, de ceilalți oameni, de situații, de principii, dar și forțele antagonice ori indiferente nouă nu mai sunt limitate de nimic.

S-ar putea să ne pară cu adevărat rău când vom constata că *totul e posibil* și pentru alții față de noi, că formula acționează nu numai în favoarea noastră ci și împotriva noastră, și să jinduim după vremea când Dumnezeu încă nu murise și când totul nu era posibil, când existau limite ocrotitoare pentru noi (dreptatea, moderațiunea, omenia...). Atunci s-ar putea să le pară și ateilor nițel rău că nu există un Dumnezeu bun și drept căruia să se roage... și-mi vine a crede că și lui Troțki, când s-a pomenit dat afară din URSS, nu i-a părut rău că totuși mai există și țări capitaliste unde să te poți refugia.

Jilava, camera 34, Februarie-Martie 1962

J.f. 82-89

În poarta Reduitului mă ia în primire celebrul plutonier-major Ungureanu; și se vede că, după trei săptămâni de grevă a foamei și de ședere la secret fără niciun fel de încălzire (și într-un loc unde nu cred să se fi făcut vreodată foc de când a fost construit fortul și până astăzi)[1], arăt a stafie, căci pare și el impresionat și când deschide ușa celulei 34 și mă încredințează șefului de cameră îi spune să aibă grijă de mine și să-mi dea patul de lângă ușă.

Așa și face. Privind încăperea în care am intrat – un soi de tunel lung, întunecos, rece, deosebit de respingător – nu-mi pot închipui că are să fie locul unde voi cunoaște cea mai deplină, mai neașteptată fericire. Nu, niciodată și nicăieri n-am fost mai fericit decât în celula 34 de la

1. N. Steinhardt a declarat greva foamei în data de 07.02.1962 și a încetat-o în 15.02.1962. Vezi ACNSAS, AMJ, DIM, *Fond penal*, Dosar nr. 118988 (P336), vol. XIV, ff. 36, 37.

Reduit: nici în copilărie, la Brașov, cu mama; nici în decorul de carte poștală, albastru și alb, al Lucernei, ori în Cișmigiu când Sofia mi-a citit prima oară *Puiul* și *Metamorfoză*; nici într-a șaptea când am luat premiul întâi; doar în ziua botezului... Deocamdată, văd o celulă îngustă și neobișnuit de adâncită, care aduce a maț subpământean, a crater de vulcan stins, a mină părăsită, a coridor de coșmar sau a țeavă de pâlnie într-un tablou de Hieronymus Bosch, a colț de iad spălăcit. Spre a mă putea plasa în apropierea ușii a fost nevoie ca un deținut să fie mutat și faptul a stârnit, firește, în lumea aceasta concentrațională unde orice mișcare cât de mică e pricină de încurcătură și durere, o nemulțumire împotrivă-mi. Sunt privit cu suspiciune. Șeful camerei, o namilă (aflu apoi că-i basarabean, probabil popă răspopit și că-i presupus a fi turnător), se uită crunt la mine. Am picat, spre seară, cu scârbă și vălmășag de așternuturi.

Dar a doua zi lucrurile încep a se limpezi. Poate că și extrema mea paloare, slăbiciunea și aureola de grevist al foamei contribuie la schimbarea atmosferei. Îmi dau ușor seama că am nimerit într-o cameră minunată, numai oameni ahtiați de învățătură și poezii, mult tineret, un grup de sectanți, doi medici, un preot ortodox din Oastea Domnului și câțiva Sași printre care un pastor luteran. Tineretul predomină și principala-i preocupare este învățarea pe dinafară a cât mai multe poezii. Din acest punct de vedere au nimerit-o destul de bine cu noul venit; știu *Luceafărul*, *Scrisorile* toate, *Moartea lui Fulger*, *Nunta Zamfirei*, o mulțime de poezii de Topârceanu (e căutat în toate camerele), *Lacul* lui Lamartine, binecunoscutul și îndrăgitul sonet al lui Arvers, multe bucăți de Baudelaire și Verlaine, ceva Samain și nenumărate versuri de Nichifor Crainic, Radu Gyr și Sergiu Mandinescu (a căror memorizare am început-o din primele zile de pușcărie, odată cu învățătura alfabetului Morse, totul spre marele amuzament al dascălilor mei legionari, mirați de așa școlărească râvnă). Mai știu și o mulțime de psalmi, învățați prin celule și în special de la

bonomul Ariton Rizescu, fost târcovnic onorific la una din marile biserici din centrul capitalei, om excelent și profesor cum mai răbdător nu s-a văzut. Cine știe multe poezii pe dinafară este și va fi mereu fericit în închisoare. Ale lui sunt orele care trec ușor, relațiile neacute și neagresive cu oamenii, depășirea jalnicei realități, țigaretele imateriale oricând accesibile, nevătămătoarele substitute ale drogurilor. Ale lui vor fi visul și încântarea (fără a uita că după Nikolai Semionovici Leskov sunt și o bună pregătire pentru singurătatea din mormânt). Încep să înțeleg de ce abatele Faria s-a pregătit de pușcărie citind și învățând toate cărțile mari ale lumii. Lucru mai înțelept și mai practic nici că putea face.

Ne apucăm așadar de învățat poezii și primului grup pe care-l formez îi predau *Luceafărul*. De mult așteptau cu nerăbdare să le vină cineva în celulă care să-l știe (aici la Reduit, secție mai aspră, schimbările sunt rare), așa că acum sunt tratat cu totul altfel ca în ajun. Tunelul parcă-i mai puțin mohorât. Pastorul luteran se dovedește a fi și el un om remarcabil și plin de calități cum numai prin închisori poți întâlni și numai acel mediu special poate crea. E brașovean și aduce deopotrivă a semi-zeu și a sfânt. Înalt și blond, liniștit, cult, gentil și îndatoritor, el e sufletul camerei: știe pe de rost mii de versuri de Rainer Maria Rilke, din care a tradus o mulțime în românește, el însuși fiind poet de limbă germană. Are (și recunosc că și afectează) maniere de prinț. Dacă ne-ar spune că

Mein Vater Parsifal trägt eine Krone
Sein Rittersohn bin Ich, Lohengrin gennant[1]

1. „Tatăl meu, Parsifal, poartă o coroană,/ Eu sunt fiul său, cavalerul pe nume Lohengrin“ (germ.) (Richard Wagner, *Lohengrin*, actul III, scena III, în *Olandezul zburător*, trad. de Șt.O. Iosif, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 262) (Notă Virgil Ciomoș – *J.f.* [2008], p. 84). În *J.f.* [2008], al doilea vers este puțin modificat.

ori că e însuși viteazul Siegfried, debarcat la Jilava după a sa Rheinfahrt, l-am crede fără doar și poate.

Se condensează în celulă o atmosferă intensă și excepțională, ca în grupurile închise dedicate unei acțiuni periculoase ori unui ideal ascetic sau cărturăresc, ca printre samurai, de pildă, ori idealiștii ruși aruncători de bombe, de mașini infernale, evocați în *Drepții* lui Camus sau amintiți de Boris Savinkov în *Ce n-a fost*[1]: numai flacără, dezinteresare, bunăvoință și jertfă. Ne întrecem în a fi amabili și politicoși unii cu alții, de dimineață până seară, toată lumea repetă versuri, se povestesc cărți serioase (Thomas Mann e și aici la mare preț), mărunțișurile și silniciile vieții de celulă sunt rezolvate de sus și în treacăt (ele, care în alte camere dobândesc atâta uimitoare importanță și devin izvor de chinuire mutuală), totul cred că ar fi pe placul unui Montherlant, unui Ștefan George, unui André Malraux, unui Soljenițîn și i-ar înnebuni. Medicii sunt oameni foarte de treabă. Pastorul – îl cheamă, îndeajuns de wagnerian, Harald Sigmund – ne povestește pe larg, cu moderațiune și în spirit ecumenic, viața doctorului Martin Luther oprindu-se asupra nobilei fraze rostite în fața dietei de la Worms în 1517: *Hier stehe Ich. Ich kann nicht anders. Gott helfe mir. Amen*[2].

Celula noastră tot canal de scurgere din *Mizerabilii* pare a fi, tot cloacă și esofag, apa tot viermănoasă rămâne, mâncarea tot pe sponci, gardienii ne bruftuiesc și ne brutalizează în continuare, frigul e pătrunzător, dar cui îi pasă? și cine le vede? Camera 34 e sală de bal la Viena sub Maria Tereza, e palat din *O mie de nopți și o noapte*, e peșteră a lui Ali Baba, e castel fermecat, e Curtea ducatului de

1. Romanul *Ce qui ne fut pas* de Boris Savinkov este invocat și de Dinu Pillat ca model al romanului său *Așteptând ceasul de apoi* (vezi *Biruința unei iubiri. Dinu & Nelli Pillat. Pagini de corespondență*, cuvânt înainte de H.-R. Patapievici, Editura Humanitas, București, 2008, p. 139).
2. „Aici stau. Altceva nu pot să fac. Dumnezeu să-mi ajute. Amin“ (germ.) (NVC – *J.f.* [2008], p. 194).

Burgundia, e Curtea regelui René de la Arles, într-însa străfulgerează tăișuri de săbii de Toledo și Damasc, foșnesc brocaturi purpurii, se țes pânze din fir de aur, ard la temperaturi de mii de grade numai sentimente cavalerești, devotamentul e lege, uitarea de sine e principiu și fapt. Tot bonețica și rochia neagră a directoarei pensionului, zice Anatole France, le avea Sylvestre Bonnard în fața lui, dar din clipa când aflase că stă de vorbă cu un membru al Institutului Franței, nu mai era una și aceeași femeie. Mențiunea din dreptul numelui interlocutorului ei în registrul vizitatorilor o preschimbase cu desăvârșire. Iarba pe care o paște vaca în carne de vacă se preface, șoarecii pe care-i mănâncă pisica devin carne de pisică. Din mizerie și umilință, noi fabricăm fericire și liniște, demnitate și noblețe, ne mântuim prin trufie, aidoma Crailor lui Mateiu, Calenderilor fii de rege din *Pleiadele* lui Gobineau ori celor trei eroi ai piesei lui Lessing, înțeleptul Natan, viteazul Saladin și mărinimosul templier (drama lui Lessing, mai mult decât un îndemn către toleranță, este un elogiu al comuniunii aristocratice), dăm prin gestică glas versurilor lui Gyr semeț accentuate:

Unde-i Vodă Caragea?
Iancu vrea să-l vadă

și parcă adeverim în felul nostru aceste cuvinte ale lui Șestov: „Se zice că există două teorii întru totul potrivnice cu privire la originea neamului omenesc. Unii susțin că omul coboară din maimuță, alții că a fost creat de Dumnezeu. Se iau grozav la gâlceavă. Eu unul cred că se înșală și unii și alții. Teoria mea e următoarea: cei care cred că omul coboară din maimuță, coboară cu adevărat din maimuță și alcătuiesc o specie anume, alături de specia oamenilor creați de Dumnezeu, și care cred și știu că au fost creați de Dumnezeu".

Celula se transformă neîntrerupt în castel, castelul regelui Arthur de la Camelot, castelul cu lebede al regelui nebun Ludovic al II-lea, în cârciuma lui Don Quijote transfigurată și ea în castel, în salonul prințului de Conti la ora când se servește *le thé à l'anglaise*, în grădină a Semiramidei, în Taj Mahal, în portic la Susa și la Ecbatana, în serai la Bagdad și la Samarcand; iar deținuții slabi și galbeni, murdari și zdrențuiți în tot atâtea portrete de La Tour, Perronneau și Van Loo care au pictat figurile cele mai inteligente, mai grațioase și mai blânde ce pot fi, culmi ale delicateții unei civilizații mai mult decât rafinate. S-ar părea că e cu noi și Barbey d'Aurevilly; căuta numele aristocratice desăvârșit de frumoase și le găsea a fi Enguerrand de Coucy și Hermangarde de Polastron.

Prin bucurie, zice Simone Weil, frumusețea lumii pătrunde în suflet. Prin durere ea pătrunde în corp[1]. Tot învățând versuri, tot vorbindu-ne cât mai prietenos unul altuia, tot obișnuindu-ne a fi răbdători, calmi și nearțăgoși, tot discutând numai despre capodoperele artei și literaturii, tot acceptând josniciile, sluțeniile și greutățile cu zâmbete discrete iar răutatea gardienilor cu totală nepăsare, ajungem să împletim în juru-ne un fel de nevăzută țesătură de cocon în care trăim o viață incomparabilă și inimitabilă, cu totul liberă de contingențe, absolut străină de mediul înconjurător. Bruder Harald Sigmund e din ce în ce mai devotat și mai atent la nevoile fiecăruia, ne povestește într-una, recită din superbele poezii ale lui Rilke (poetul său preferat

1. Simone Weil (1909-1943). Scriitoare franceză, pasionată de filosofie și mistică creștină, citată frecvent de N. Steinhardt în textele sale. Convertită la creștinism, fără să ajungă însă la desăvârșirea botezului. Printre lucrările sale se remarcă: *La Pesanteur et la Grâce* (1947), *La connaissance surnaturelle* (1950), *Attente de Dieu* (1950) etc. Citatul de mai sus este selectat din „Iubirea lui Dumnezeu și nenorocirea" (vezi Simone Weil, *Autobiografie spirituală*, trad. de Anca Manolescu, Editura Humanitas, București, 2004, pp. 85-86).

și care și el e dintr-aceia care-și pun pe față o mască de mătase când îi dor măselele), Ștefan George și Georg Trakl, în germană și română; sectanții, domesticiți, în locul obișnuitei lor rezerve disprețuitoare, se arată colegiali; s-au lăsat de a cita versete și de a face propagandă apostrofându-i pe cei din jur și amenințându-i cu flăcările iadului; învață și ei poezii, iar când le vine rândul la povestit ne spun lucruri foarte interesante despre albine (sectanții sunt îndeobște cojocari și apicultori) și se umanizează; preotului Robea, care rostește zilnic sfânta liturghie, îi dau răspunsurile, țin loc de strană și spun: Doamne miluește, dă Doamne, amin, Și Duhului Tău; până și basarabeanul șef de cameră, presupusul turnător și incontestabilul zbir, s-a prefăcut, e acum domol și blând; relegat la rol de mikado de șogunul Harald Sigmund, nu mai surchidește, nu mai strigă, nu mai dă ucaze, de povestit nu povestește, de învățat nu învață, dar ascultă și privește – se vede – cu uimire, e învins și pierdut. Ordinea în cameră e absolută, muncile se execută impecabil, intrigi nu-s, certuri nu-s, denunțuri nu-s, se simte inutil și, apăsătoare senzație pentru un zapciu, *în plus*. Săbiile din oțel de Toledo și Damasc despică din ce în ce mai des aerul infect al celulei și brocaturile fâșâie din ce în ce mai stăruitor prin zumzetul harnicei camere.

Seara, când toată lumea s-a pregătit de culcare, și am rămas ultimul la veceu (nenorocita mea de boală de intestine mă silește să procedez astfel), merg spre locul meu de lângă ușă trecând printre cele două rânduri de paturi și dau bună seara fiecărui om în parte. Mi se răspunde cu mare bunăvoință și voioșie, zâmbete și alese urări. Nici la sfârșitul unei lungi zile de extenuantă detenție politețea nu scade. Nu pot să nu încerc un simțământ de profundă mulțumire și duioasă semeție. Tot din cauza bolii nu mănânc nimic din ce ni se dă (nici ciorba de murături putrede, nici varza aproape nefiartă și nici măcar de alții mult râvnita fasole, singura hrană oarecum acătării). Din fericire pentru mine,

în locul mai consistentului terci se dă de câtva timp, dimineața, un fel de lichid călduț denumit cafea. Toți colegii îmi cedează o parte din această băutură (reprezintă totuși apă fiartă, ceea ce-i imens și, cu toate că nu are zahăr și numai din boabe de cafea nu e făcută, îmi este de mare ajutor), pe care o păstrez într-o sticluță agonisită cu greu de-a lungul perioadei de ședere la Jilava. O păstrez ca pe ochii din cap și-mi este de salvare. Ni se face o percheziție, mi se găsește sticluța, sunt aspru admonestat, dar pedeapsa se reduce – surprinzător lucru – la confiscarea sticlei. Pierderea nu rămâne mai puțin uriașă. În ce voi păstra lichidul negru din care mai puteam sorbi în cursul zilei până la ora zece seara?

La culcare, când ajung în dreptul patului meu venind de la veceu și dau să ridic așa-zisa pătură de pe așa-zisa pernă, aflu o sticlă, mai mare decât aceea pe care am pierdut-o. Firește că nu pot nici mulțumi cuiva, nici întreba cine mi-a pus acolo neasemuitul obiect miraculos scăpat de la percheziție. Darul e pur creștinesc, făcut fără putința de a sconta o recunoștință ori măcar un gest de confirmare. Mă culc profund emoționat, stăpânit de fiorii încântării și firește că-mi ud ticăloasa mea pernă cu lacrimile dulci ale fericirii.

– Simone Weil: „Nemaipomenita măreție a lui Hristos provine dintr-aceea că nu caută un leac supranatural împotriva suferinței, ci o întrebuințare supranaturală a suferinței“[1].

Camera 34

J.f. 195

La ora zece, când mă întorc seara de la tinetă și trec printre cele două rânduri de oameni culcați și le urez

1. *La Pesanteur et la Grâce* (*Greutatea și harul*). Vezi Simone Weil, *Greutatea și harul*, trad. de Anca Manolescu, Editura Humanitas, București, 2003, p. 123.

noapte bună, iar ei îmi răspund cu atâta amabilitate, îmi dau prea bine seama că procedez politicos și după cuviință și că mă bucur de simpatia lor; și încerc un simțământ de mândrie și prin urmare mă fac vinovat de păcatul trufiei. Totodată sunt și fățarnic, pentru că purtarea mea nu-i pe deplin spontană. De îndată ce suntem conștienți de binele pe care-l facem, îl și terfelim, îl corupem, îl impurificăm. Din acest punct de vedere Sartre și existențialiștii au deplină dreptate, conștiința strică inocența, puritatea, autenticitatea. Așa e. Dar e și inevitabil să fie așa. Impurificăm binele prin însuși faptul că suntem înzestrați cu o conștiință, ba și cu o conștiință a conștiinței. Jocul oglinzilor reflectante e nesfârșit, n-ai unde te opri. Degeaba spune G.B. Shaw că virtutea este mai merituoasă atunci când e rezultatul luptei și al înfrânării, iar nu al unei simple porniri firești, când trec printre paturi eu le dau dreptate existențialiștilor și văd că sunt de „rea-credință", cum scrie Sartre.

Dar înseamnă oare că e preferabil să fim sinceri ticăloși? De dragul autenticității absolute să facem voia diavolului? Nu-i și aceasta – absoluta sinceritate și teama de recunoaștere a dublei noastre firi – o subtilă ispită diavolească? Sunt date fizio-psihice din care nu putem ieși. De efectul (cuvântul fiind luat în același sens ca în efectul Compton, efectul Einstein) dedublant și pângăritor al conștiinței nu putem scăpa, și ar fi deopotrivă de caraghios și inutil de a încerca să-l ocolim pe cât era de abracadabrantă mașina pe care o inventase Magnificentius în locul umilitoarei (pentru demnitatea omului) funcțiuni a intestinelor. Să ne mărginim prin urmare a fi ceea ce suntem și putem fi: niște impostori ai binelui. Cu alte cuvinte, binele să ne străduim a-l face, măcar de ne furnică gândurile cele mai abjecte și ne dă de rușine mândria lăuntrică. Diavolul n-are putere asupră-ne decât prin faptele noastre, gândurile noastre le judecă divinitatea; nădăjduim că le va judeca potrivit cu obișnuita-i milostivire. În orice caz, dându-ne limpede seama că avem o conștiință și că orice luare la cunoștință spurcă

binele, *binele* căutăm a-l face, nevrednici cum ne aflăm, necurați, pe jumătate de rea-credință, pe jumătate de bună, fățarnici și complicați, plurali, ireductibili la unitate, instabili și complecși. Tot ce vreți, desigur, dar și slujitori ai unei idei superioare, nu slugi prea plecate și voioase, resemnate, ale răului; silitori, modești.

Toamna 1964

După asasinarea lui Iorga, Dinu Noica[1] a vrut să trimită – din
J.f. 280 Germania, unde se afla – următoarea telegramă lui Horia Sima: „Am cerut să fiu înscris în Garda de Fier când a fost ucis Corneliu Codreanu, rog să fiu șters dintre membrii Legiunii în ziua executării lui Iorga". Telegrama aceasta n-a trimis-o, din smerenie, după cum zice; tot din modestie a dat o declarație publicată în *Glasul Patriei*[2] și a decis să colaboreze la presa și publicațiile regimului. Și citează pilda călugărilor care – spre a nu se trufi cu postul și cu asprimile lui – pun o picătură de ulei pe cartofii și poamele fierte pe care le mănâncă.

Există așadar ispita existențialistă a Purității dar există și ispita falsei smerenii (ispită de dreapta) care-l obsedează pe Dinu. După aceasta din urmă nu ne vom putea ridica niciodată deasupra ticăloșiei condițiunii noastre pentru că am putea fi oricând învinuiți de trufie. Acesta mi se pare că e și viciul fundamental al teoriei lui Freud care a reluat vechiul argument iudaic împotriva lui Pavel, lătratul acela ironic scos în vileag de piesa lui Franz Werfel *Paulus zwischen*

1. Constantin Noica (1909-1987) a fost arestat la 11 decembrie 1958 ca lider al lotului „Noica-Pillat", fiind condamnat la 25 de ani muncă silnică, 10 ani degradare civică și confiscarea totală a averii. A fost eliberat la 8 august 1964.
2. Publicație comunistă destinată în special străinătății și la care, pe lângă scriitorii obedienți, au fost cooptați cu colaborări și unii foști deținuți politici, precum Nichifor Crainic, Radu Gyr ș.a. (Notă Virgil Bulat – *J.f.* [2008], p. 278).

die Juden[1]: nu te știm noi pe tine? Degeaba spui că te-ai schimbat, ești Saul din Tars, iudeul. Pe cine vrei să prostești cu metanoia și alte bazaconii? În sexualitate Freud pare a vedea mai mult decât o explicație, o vede ca pe garanția inferiorității omului, căruia psihanaliza îi aruncă: orice strădanie e sortită neizbânzii, tu nu reprezinți decât o lizieră de conștiință pe un fond de obsesii sexuale, și ești în veci sortit a nu te putea ridica mai sus de situația ta de făptură zămislită sub imperiul daimonului sexualitate.

Modul acesta de cugetare e totuna cu fața greșită a smereniei, cu falsa smerenie care – ca și dilema: ori absoluta puritate ori cufundarea în noroi – este o amăgire drăcească. Cedez răului ca să nu fiu mândru, mă învoiesc a face lucruri urâte ca să dau dovadă de umilință. Dacă-i vorba așa, iată că mândria poate deveni salvatoare și că Mateiu Caragiale avea dreptate scriind că ne putem mântui și prin trufie.

BOOGEY MAMBO RAG

...Der grüne Heinrich[2] *e de Gottfried Keller... Sora lui August se numea Octavia... Să nu crezi că știința românească nu se poate făli cu descoperiri de seamă: sonicitatea lui Constantinescu, e cavaler englez și poartă titlul de Sir, Sir George Constantinescu, rachianestezia lui Toma Ionescu, fratele lui Tache, metoda Babeș de pregătire și administrare a vaccinului lui Pasteur, mecanica fluidelor a lui Henri Coandă, insulina lui Paulescu... pe Cuza-Vodă și pe Carol al II-lea l-a compromis camarila, și tot cu străini, Pisoschi, Liebreich... și Gerota, ale cărui studii asupra vezicii urinare... Vaida m-a trimis să stau șase luni în Portugalia să studiez sistemul lui Salazar... și Traian Vuia... Carol îl avea pe Gatoschi și pe Wieder...*

1. *Pavel printre evrei* (1926) (trad. titlului de N. Steinhardt – *J.f.* [2008], p. 237).
2. *Heinrich cel verde* (1853-1855) (NVB – *J.f.* [2008], p. 311).

1950

J.f. 657

Ascult cu stupoare ce-mi povestește Dan B. Soția lui, Anca, a cerut Feliciei Brayer, fosta ei colegă de clasă la liceul Regina Maria, o referință pentru ocuparea unui post mai mult decât modest la o întreprindere. Felicia – fata unui mare bancher bogat, în a cărui casă se dădeau ceaiuri dansante foarte căutate (la câteva am fost și eu), a refuzat să-i dea referința. S-a dus însă la întreprinderea respectivă și a iscălit o declarație cum că o cunoaște pe solicitantă și o știe fiică de moșier exploatator și pe ea însăși ca fascistă și prolegionară. Anca habar n-are de politică!

J.f. 514

– Theodor Pallady, mare pictor și boier autentic, ia îndeobște masa la Automobil Club, unde bucătarul e superior celui de la Jockey Club. Se întâmplă însă, uneori, să prânzească ori să cineze pe la câte un restaurant de cartier vestit pentru o specialitate ori pentru un anume soi de vin. Așa, odată, intră la *Unchiul* lângă Piața Buzești și se așază la o masă nu departe de o tânără pereche: ea, vulgară, cu o față foarte expresivă; tipul, voinic, gen fante de mahala, cu favoriți, părul lins, cămașă portocalie, cravată violet. Altminteri nu e urât, nici el.

Pallady, între două feluri, își scoate blocul de schițe din mapă și începe s-o deseneze pe tânăra femeie. E foarte prins de ceea ce face. Deodată se pomenește cu cineva care-i strigă la ureche:

— Cum de-ți permiți s-o pictezi pe doamna?

Vlăjganul, indignat, s-a proțăpit în fața lui și strigă.

Pallady ridică ochii, îl privește neatent și-și vede mai departe de lucru.

Celălalt, peste măsură de iritat, mai stăruie și, neprimind niciun răspuns, îl apucă de braț și-i zice: porc bătrân.

Pallady care, la Paris, urmase cursurile unei școli de box, își pune hârtiile și creionul pe masă, se ridică tacticos

Dacă ți-a plăcut, intră pe
www.elefant.ro/ebooks
descarcă volumul și citește mai departe!